

To 7.12.2023 klo 18 Kuopion Musiikkikeskus
Suomen mestareita
Kuopion kaupunginorkesteri
Eugene Tzigane, kapellimestari
Mirka Viitala, piano

Leevi Madetoja (1887–1947): Sinfonia nro 1 F-duuri op. 29 (1916)
I Allegro
II Lento misterioso
III Finale: Allegro vivace

Einar Englund (1916–1999): Pianokonsertto nro 1 (1955)
I Moderato
II Larghissimo
III Allegro moderato come cadenza – Allegro assai

Väliaika 20 minuuttia

Helvi Leiviskä (1902–1982): Sinfonia nro 1 B-duuri (1947)
I Allegro moderato – Tempo di valse
II Andante sostenuto
III Scherzo. Vivace
IV Allegro non troppo

* * * * *

Lähdettyään kantele kainalossa Oulusta Helsinkiin **Leevi Madetoja** aloitti opinnot sekä Helsingin musiikkiopistossa (sittemmin Sibelius-Akatemia) että Helsingin yliopistossa ja sopeutui hämmästyttävän nopeasti pääkaupungin elämään. Hän asui Bulevardilla, heräsi varhain kävelyille autiossa kaupungissa, työskenteli ahkerasti, ei ehtinyt osallistua osakuntaelämään, mutta istui kaikissa konserteissa ja tunsu jo parin viikon kuluttua olevansa ”vanha helsinkiläinen”.

Ahkeruus tuotti tulosta, sillä Madetoja valmistui molemmista opinahjoista neljässä vuodessa. ”On sängen epäkiitollista olla musiikkimies ja tiedemies yht’ aikaa”, Madetoja valitteli kirjeessä äidilleen, joka oli huolestunut poikansa jaksamisesta ja varoitteli uurastamasta liikaa: ”Monta maisteriksi pyrkijää on ainaseksi menettänyt järkensä”. Vielä ei säveltäjä menettänyt järkeään, vaan piti suuren menestyksen saaneen sävellyskonsertin Helsingissä ja lähti sen jälkeen etsimään itseään säveltäjänä Pariisiin, Wieniin ja Berliiniin. Matkoilta hän lähetti kiihkeitä rakkauskirjeitä tulevalle puolisolleen, runoilija L. Onervalle, ja asiallisempia raportteja kaupunkien metelistä äidilleen. Opintojen jälkeen Madetoja sai kapellimestarin paikan Viipurista, jonne joutui muuttamaan yksin, sillä Onerva ei suostunut lähtemään mihinkään Helsingistä.

Viipurissa hän tunsu itsensä etupäässä väsyneeksi, varsinkin konserttikauden lähestyessä loppuaan. Hankaluuksia riitti. Kaupunki lakkautti orkesterinsa tuon tuosta, muuan viulisti tuli hulluksi (”tosin ei raivohulluksi”), Madetoja säästi rahaa kuin saituri, sävelsi pikkukappaleita sadaksi ja kirjoitti kirjaa Sibeliukselta mestarin 50-vuotisjuhlaa varten. ”Tunnen itseni aina keväällä sairaaksi”, hän kirjoitti tunnistaan oman mielenterveysongelmansa, jota ajan psykiatria ei osannut hoitaa. Kaiken tuon keskellä Madetoja sävelsi ensimmäistä sinfoniaansa.

Vuoden 1915 lopulla säveltämisen tahti kiristyi, koska Madetoja oli luvannut sinfoniaansa ensiesityksen Helsinkiin helmikuussa. Vuoden vaihteessa Onerva sai lukuisia kirjeitä: ”Kirjoittelen sinfoniaani otsani hiessä. Ei tunnu kynä luistavan, mutta kenties työn mukana tulee suurempi joustavuus. --- Teen työtä kuin kuumeessa.” Paine kasvoi, kun orkesterin konsertit jälleen alkoivat. Madetojan hermot olivat kireällä, hänen sydämensä löi ”niin että tahtoo kurkkuun nousta” eikä hän voinut sietää ”minkäänlaisia ulkonaisia

kosketuksia”. Sinfonian finaalia Madetoja sävelsi ravintola Ariston kabinetissa, jonne oli paennut naapurin rouvan päivittäisiä lauluharjoituksia.

Sinfonia ensiesitys oli helmikuussa 1916 Helsingin yliopiston juhlasalissa. Viikkoa myöhemmin säveltäjä täytti 29 vuotta. Sinfonia julistettiin etu- ja jälkikäteen suureksi tapaukseksi, ja konsertissa raikuivat bravo-huudot. Joitakuuta kummeksutti se, että sinfoniassa oli vain kolme osaa ja finaali sisälsi hartaan hymnitaitteen – mikä vain osoitti näiden kriitikoiden mielikuvituksettomuuden. Madetoja vakuutti heti ensimmäisellä sinfoniallaan olevansa se toinen suuri sinfonikko Suomessa, eikä hänen musiikistaan tämänkään teoksen kohdalla ole syytä etsiä sen enempää esikuvia kuin kansallisia piirteitä, sillä musiikki on aidosti ja puhtaasti Madetojaa.

Myös **Einar Englund** laskeutui Helsinkiin Oulun kautta synnyttyään ensin Gotlannissa. Säveltäjän äiti oli ruotsalainen ja isä suomalainen, ja hän vietti läpi elämänsä kesät mieluiten Gotlannissa. Opiskeltuaan Helsingissä monipuolisesti sävellystä ja pianonsoittoa, Englund suuntasi Yhdysvaltoihin Aaron Coplandin oppilaaksi, mikä oli kovin poikkeuksellista Suomessa – yleensä lähdettiin Keski-Eurooppaan. Englund toimi melkein neljännesvuosisadan Sibelius-Akatemiassa sävellyksen opettajana ja sai professorin arvonimen.

Englund oli taitava pianisti ja monipuolinen muusikko, joka joutui totisessa Suomessa turvautumaan salanimen Marcus Eje esiintyessään viihde- ja jazzmuusikkona. Nuorena hän elätti itseään helpoiten soittamalla pianoa Helsingin ravintoloissa. Hänen työnsä viihdemuusikkona on kiitettävästi taltioitu Yleisradion äänitteille. Englundin soittoa leimaa vaikutelma vaivattomuudesta ja Prokofjevin tyylinen nopea tekniikka.

Englundin tonaalinen ja rytmikäs musiikki säilytti asemansa yleisön ja muusikoiden keskuudessa, vaikka 1950-luvulla alkanut ankara jälkisarjallisuuden aalto sai hänet lopettamaan yli kahdeksikymmeneksi vuodeksi sinfonioiden säveltämisen. Englund toimi myös kriitikkona, ja noina vuosina hän lanseerasi termin ”lastenkamarimusiikki” kuvaamaan aikansa modernismia, jota piti tekotaiteellisena tempuiluna.

Sinfonialakon vuosina Englund sävelsi elokuvamusiikkia ja kaksi konserttoa, sellokonserton ja suosittuun pianokonsertton, jonka ensiesityksessä ja ensimmäisissä taltioissa soitti itse solistina. Se on rakenteeltaan klassinen. Ensimmäinen osa on vahva ja iskevä, hitaassa osassa on soinnillista kirkkautta ja arvoituksellisia harmonioita ja energinen finaali päättää konserton vauhdikkaasti.

Musiikki on abstrakti taidemuoto, jossa sellaisilla seikoilla kuin kansallisuus tai sukupuoli ei ole mitään merkitystä. Yhdestäkään maailman sanattomasta sävellyksestä ei pysty kuulija päättelemään tekijän sukupuolta. Tästä huolimatta **Helvi Leiviskä** on esimerkki sukupuolittuneesta taide-elämästä. Vaikka naisilla ei ollut helppoa kirjailijoina ja kuvataiteilijoinakaan, kaikkein patriarkaalisin näyttää taiteista olevan musiikki. Leiviskän ensimmäisestä sävellyskonsertista kirjoitti Sulho Ranta arvion, jossa positiivisuuskin oli puettu patriarkaaliseen yllätykseen:

”Helvi Leiviskä yllätti sävellyskonsertissaan varmasti monet kuulijat pianokonsertollaan, laajan sinfonian mittaisella sävellyksellä, jossa feminiinisestä hentomielisyydestä tai jostakin naissäveltäjään niin helposti yhdistettävästä miniatyyrimäisyydestäkään ei ollut tietoaakaan. Päinvastoin: teos oli ihan miehen puhetta alusta loppuun.”

Leiviskä syntyi helsinkiläiseen pappisperheeseen ja sai kannustusta kotoaan säveltäjäopintoihinsa. Myös hänen veljensä Aulis Leiviskä opiskeli säveltäjäksi, mutta kuoli jatkosodassa. Helvi Leiviskän opettajia olivat sävellyksessä Erkki Melartin, Leevi Madetoja ja Leo Funtek – toisin sanoen aikansa eturivin tekijät. Jonkin aikaa Leiviskä opiskeli myös Wienissä. Leiviskä toimi 35 vuotta Sibelius-Akatemian kirjaston- ja nuotistonhoitajana, antoi pianotunteja ja kirjoitti arvosteluja Ilta-Sanomiin. Hän eli naimattomana ja oli maailmankatsomukseltaan teosofi, kuten monet hänen ikäluokkansa taiteilijat Helsingissä.

Leiviskä oli nimenomaan orkesterisäveltäjä. Sinfonia oli hänelle luontaisin ilmaisun keino, ja hän sävelsi neljä sinfoniaa saaden ne valmiiksi vuosina 1947, 1954, 1971 ja 1972. Viimeinen on nimeltään *Sinfonia brevis* eli lyhyt sinfonia, mutta Leiviskä kutsui sitä neljännekseen. Sinfoniat ovat kaikki tyyliään hieman erilaisia vaihdellen uusklassisesta ajoittain atonaaliseen. Orkesteria hän käytti monipuolisesti ja persoonallisesti, vältellen mahtipontisuutta ja keskittyen suuren soinnin sijaan värikkäisiin yksityiskohtiin.

Leiviskän kokemaa syrjintää ei pidä liioitellakaan. Hänen sinfoniansa ja pianokonserttinsa saivat esityksiä Helsingissä, joskaan eivät vakiintuneet ohjelmistoon. Hän piti kolme omaa sävellyskonserttia (1935, 1945, 1948), ja Yleisradiossa on hänen teostensa taltiointeja. Hänelle myönnettiin myös korkein taiteen kunniamerkki, Pro Finlandia -mitali vuonna 1962. Yksi syy Leiviskän musiikin kokemaan unohdukseen voi olla itse musiikissa: se kun ei omana aikanaan noudattanut vallitsevaa tyyliä. Taiteilija oli vaikea sijoittaa mihinkään lokeroon, jolloin ainoaksi kategoriaksi jäi – sukupuoli.

Eugene Tzigane, kapellimestari

New Yorkin Juilliardissa opintonsa aloittaneen Eugene Tziganen yhteys Pohjoismaihin syntyi Jorma Panulan oppilaana Tukholman Kuninkaallisessa musiikkikorkeakoulussa. Yhteys vahvistui entisestään, kun Tzigane valittiin Kuopion kaupunginorkesterin ylikapellimestariksi. Eugene Tziganen kansainvälinen ura käynnistyi vuoden 2008 Solti-kapellimestarikilpailussa, jonka toinen sija johti heti yhteistyöhön Deutsches Symphonie-Orchester Berlinin, Frankfurtin radion sinfoniaorkesterin ja Nordwestdeutsche (NWD) Philharmonien kanssa, jonka ylikapellimestarina Tzigane toimi vuoteen 2014 asti. Japanilaissyntyisellä, molemmin puolin Tyyntä Valtamerta kasvaneella, ja jo pitkään Euroopassa vaikuttaneella Tziganella on yhteistyökumppaneinaan useita vakiintuneita ja kansainvälisesti arvostettuja orkestereita eri puolilla maailmaa. Kuopion kaupunginorkesteria hän on johtanut useita kertoja vuodesta 2015 lähtien.

Mirka Viitala, piano

Mirka Viitala aloitti piano-opintonsa nelivuotiaana isänsä johdolla. Opinnot jatkuivat Kuusamon musiikkikoulun kautta Sibelius-Akatemian nuoriso-osastolle ja edelleen varsinaisiin ammattiopintoihin Akatemian esittävän säveltaiteen osastolla. Viitala viihtyy sekä solistisissa tehtävissä että kamarimusiikkiympäristössä. Hänen ohjelmistonsa yltyy barokkimusiikista uusimpiin teoksiin. Hän on kantaesittänyt muun muassa Matthew Whittallin, Pasi Lyytikäisen, Riikka Talvitien ja Henrik Denerinin teoksia. Helvi Leiviskän Pianokonserton (1935) alkuperäisversion hän soitti Hannu Linnun johtaman Radion sinfoniaorkesterin solistina itsenäisyyspäivän juhlakonsertissa 2020. Tuoreimpiin kuuluvat myös esiintymiset Tapiola Sinfoniettan ja Sinfonia Lahden solistina. Joulukuussa 2022 hän soitti Olivier Messiaenin laajan teossarjan *Vingt regards sur l'enfant-Jésus* Helsingin Musiikkitalossa. Mirka Viitalan ensimmäinen soololevy julkaistiin tammikuussa 2023 Alba-levymerkillä.